

Bo: Shtiklach

<p>שמחת החג מעבד אס נעשה ישועה לאיש או לאומה אזל זולת זה אין ענין לזו העבודה והנה עבודה כגון שמחת החג מקרי "לכס" מש"כ עבודה ה' כמפלה וזכייה היא מיקרי "לה" נהי שאין להקצי"ה זורן בקרבנותיו מ"מ כיון שהיא מיוחד רק לה' מקרי לה' [כדאיחא בגמרי' זינה ר"פ שני כתוב אחד אומר עזרת לה' וכתוב אחד אומר עזרת תהי' לכס ר"י אומר חלקיהו חזיו לבהמ"ד מקרי לה' וחזיו לאכילה ושמייה מקרי לכס] הגם שהיא מלזות עשה גמורה לשמח בחג ואכילה ושמי' בכלל מלזות עשה מ"מ מיקרי לכס וזוה י"ל מה שאמר פרעה יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם פי' בלשון שאלה ותמיה יהי כן ה' עמכם כאשר (פירושו אס) אשלח אתכם ואת טפכם יחד הלא הטף מטרוד ומצללים אתכם מהכונה ליחד לה' והשיב משה כי חג ה' "לנו" עבודה שמחה והיא בהקלה הכל יחד וזריך גם כן הטף לזו וע"ו אמר פרעה ראו כי רעה נגד פניכם, שדעמכם ע"כ לזרות מצלי היות עוד עבדים וכדאיחא במדרש הגי"ל דל"כ לשמחה כזו שנעשית רק על חירות וישועה מה עושה :</p>	<p>חתי"ם סופר *י"ק' כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם, יש לפרש דאי' במדרש רבה מהו כי רעה נגד פניכם אמר להן דרך הנחורים והקונים לזכות שמא הקטנים והטף ומי שאומר דבר זה אין דעתו אלא לזרות לא כמו שאמס אומרים דרך ג' ימים נלך לפיכך ראו שאותה שאמס מחשבים שיש צדעמיכם לזרות, היא חשוב וכו' יעוין שס, דיש צ' מיני עבודה ה', אחד לעסוק בצורה ותפלה וזוה לא טוב להיות יחד עם הטף והילדים כי הם מצללים ומצללים מהכונה ויותר נוח להיות בלעדס וענין שהוצא צמות הלבנות כפרוש אחד שאל למדינה שהי' נשיהס וטפיהס דריס כפרש מיוחד להס ושאל ע"ו והשיבו כדי שלא יטרודו אותס ויצללס מעבודה השי"ת אמנס יש עוד עבודה כגון שמחת החג וכדומה ועבודה זו אדרבה עדיף בהקלה כמו שנאמר ושמחת בחגן אתה וזניך ואשתך והנה עבודה כגון</p>	<p>שפת אמת [תרל"ו] בא אל פרעה כו' כי אני הכבדתי כו' למען שתי אותותי כו' ולמען תספר כו'. זה לחזק לבות בני ישראל אשר גם בראותם כח היצר וסטרא אחרא גובר חס ושלוים בחזקת היד. עם כל זה יחזקו עצמם לגשת מול המלחמה בידועם זאת כי כל כח הסטרא אחרא גם כן רק בהשגחת הבורא וזה אומרו כי אני הכבדתי ובאמת זה הדבר אחת מפלאות הבורא לתת כח להעושים נגד רצונו והוא יותר פלא וגבורה¹ מכח החסד להשפיע רב טוב כי הכל שלו וזה מאמר המדרש על פסוק² כבוד אבן כו' (משלי כו, ג) שבריות מעשה בראשית אינו יגיעה לפניו ברוך הוא וכעס אויל כבוד כו' (שם) פירוש לתת כח ורשות לאויל זה למרוד בו. וטעם נתינת כח זה היה רק כדי לתת שכל לצדיקים הגוברים נגד הסטרא אחרא ומבררים מלכות שמים. והוא כמו קושית ר' יצחק³ לא היה צריך התורה להתחיל אלא מהחודש הזה כו' (שמות יב, ב). ולמה פתח בבראשית. פירוש כל העולם התהו קודם ב' אלפים תורה⁴. כל זה היה כדי לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא, ו). למען שתי אותותי. פירוש כי הכל נברא מכ"ב אותיות התורה⁵ ואין לך דבר שלא יהיה בו ציור אותיות ונתלבשו אותיות הקדושים בכל הבריאה כדי שבני ישראל יתקנו כל אלה הדברים. ועל ידי זה יזכו בכל כוחות התורה שמתפשטין בכל הדברים. והוא ענין זכה</p>
<p>מלבי"ם (כא) ויהי חשף. הרב יצחק אפרבנאל כתב מפני שרופח גם לח מאד, העלה נעל ידי הרוח שנשב ממנו אדים עבים על כל גבול מצרים, ולא נהפכו למטר כי שבע ארץ מצרים מונע את העננים מהמטיר לכן נשארו העננים על מצרים בעבי גדול ומכפל והיה החשף כל כך עב ומכפל עד שהיה מכפה הנרות שהדליקו בו פאשר יהיה במערות העמקות שמתחת הארץ, וכן העומדים בהררי חשף לא יעמד שם אור אש ואור נר, שלא היה חשף העדרי רק חשף ממש, וקבר פתחתי ולמעלה פ' ואראן שאין דעתי נוחה מפה שפקש שלשלת סבות טבעיות לנסי ה' אלה, שלא היה להם קשר עם</p>	<p>כלי יקר ומה שנאמר במכה זו "ולמען תספר באזני בנה ובה בנה", יותר מבכל המכות, הנה מקום אתי לישוב זה על דרך שכתב הרמב"ן בפרשה זו בשם רבנו חננאל על פסוק "ואתחיו לא יהיה בן" (י"ד) וזה לשונו: מן עתירת משה עד עכשו אין ארבה מפסיד בכל גבול מצרים, ואם יפל בארץ ישראל ויפגס בגבול מצרים - אינו אוכל מן יבול מצרים כלום, וזה ידוע לכל. ועל זה נאמר "שיחו בכל נפלאותיו" (תהלים קה, ב). עד כאן לשונו. והבט ימין וראה, כי פסוק "שיחו בכל נפלאותיו" הוא ממש דומה לפסוק "ולמען תספר באזני בנה ובה בנה". ובאור הענין הוא, שבכל המכות שהיו במצרים לא נשאר מהם שום רשם במצרים אחר הסרתם שיגרום לדורות שישאלו הבנים על מה זה ועל מה</p>	<p>חתי"ם סופר</p>

<p>מסובכי הטבע, רק שעל ידי נטיית יד של משה נעשה תדשה בארץ שנחעבה האויר ונתמלא אדים ערפליים במדרגה גדולה עד שימנעו שם ניצוצי האורה להקיע בתוכו ואחר כך נתעבה האויר יותר עד שלא קמו איש מתחתיו כי לא יכלו לנשם ולשאף אויר העב ההוא, וכן אמרו חז"ל שהחשך היה בו ממש, ובאשר בגי' ימים הראשונים לא ראו איש את אחיו ובגי' השניים לא קמו איש מתחתיו כמו שאמרו חז"ל וכמו שמבאר מפה שקפל שלשת ימים, שמבאר אצלי באילת השחר וכלל קלח שהשם הנשנה אינו השם הראשון ורוצה לומר שלשת ימים אחרים, לכן אמר יהי חשך, רוצה לומר בגי' ימים הראשונים ואחר כך וימש חשך, שיוסיף חשכה באמש שואה ומשואה מעוף צוקה ואפלה מנדח:</p>	<p>זה, כי נשפח זכרם אצל ההמון, כי ארכו להם הימים והכל נשפח. אבל במפת הארבה נשאר לשם לדורות גם אחר הסרת המכה, כי ברב הימים ימצאו הדורות דבר חדוש ויראו כי יבא ארבה ולא יאכל כלום מפל יבול מצרים, אז ודאי ישאלו הבנים על גס זה מדוע אינה אוכלת מיבול מצרים כי אם מיבול ארץ ישראל, ועל כרחק תצטרף להשיב לו ספור כל הקורות בארץ מצרים, וכי אמר משה בהסרת המכה שלא תשארו ארבה בכל גבול מצרים, ועל ידי זה יספרו בנסי מצרים ויכירו כח מלכותו ותברך. וזה שמסיים רבנו חננאל בדבריו פסוק "שיחו בכל נפלאותיו", כי בלי ספק שלכך השאיר הקב"ה רשם זה לדורות כדי שעל ידו יכירו וציאת מצרים ושיחו בכל נפלאותיו. וזה שאמר "ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה'", כי על ידי ספור זה ידעו דורות הבאים גבורותיו ותברך ונפלאותיו. ופרוש זה יקר ונכון מאד. ומה שאמר בארבה דיואל 'ספרו לבניכם' וגו', אין זה קשאי, כי ודאי ראוי לספר לדורות כמה החטא גורם לישראל כדי שיקחו מוסר דורות הבאים. אבל כאן ודאי אין הפרוש כן, דאם כן - למה צנה שישפר לבניו דוקא מפת הארבה יותר מפל המכות? אלא ודאי הטעם הוא כמו שהזכרנו.</p>	<p>*ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החרש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה דברו אל כל עדת בני ויקחו להם וכו', יל"ד ה' צריך לומר ויאמר ד' אל משה ואהרן דברו אל כל עדת בני ישראל כמו שכתוב בכל המורה ולמה הספיק ביווי החדש הזה לכם וגו' ואח"כ נאמר דברו אל עדת בני ויקחו להם איש שה לבית אבות וי"ל דהנה ידוע שישראל עבדו במצרים ע"ז ולא שמעו אל משה מקוצר רוח כדאיחא במדרש רבה שמות פ' וי"ו שהי' קשה לפרוש להם מע"ז שנאמר (יחזקאל סימן כ') שהקב"ה שלח לנביא אהרן הכהן והוכיחם) איש שיקוי עניו השליכו אבל והנה איש שיקוי עניו לא השליכו והנה איחא ברמב"ן שכל מצרים נחודש יסון הקריבו קרבן למזל טלה שניסן מול טלה וישראל התערבו בגוים וילמדו מעשיהם ואמר להם משה משכו וקחו לכם נאן ואיחא ברמ"ו והוא מהמדרש (רבה שמות פ' ט"ז) משכו ידיכם מע"ז ושמטו הספק לשם ה' והנה כיון שישראל עשו תשובה אז ודוגות נעשה להם כוכיות וכל מה שהקריבו בכל שנה ושנה לע"ז נהפוך להם לזכות כאלו הקריבו אותו קרבן לשם ד' ולפי"ל לא היה זה להם חודש ראשון להקריב קרבנות לשם ה' כי כבר מאז הקריבו לשם ד' ע"י ששבו עמה בתשובה באותו מקום ובאותו זמן ובאותו דבר אבל משה ואהרן שלא מטאו בע"ז להם ה' חודש זה ראשון חוה ויאמר ה' אל משה ואהרן וכו' החדש הזה "לכם" ראש חדשים, ראשון הוא "לכם" אבל דברו אל כל עדת בני ויקחו להם איש שה לבית אבות כי להם החדש הזה אינו עמה ראשון כי כבר יהי' מאז ומעולם ראשון וק"ל:</p>
		<p>העמק דבר איש מאת רעהו וגו': לעיל (ג,כב) כתיב "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה"¹⁹. שאז היו הדברים²⁰ שיצאו מיד ולא היתה התרועעות לישראל עם אנשי מצרים רק עם שכנות. אבל כאשר עלה כי לא נגאלו עד שהשהה י"ב חודש שהיה משפט מצרים, ממכת ערוב ואילך השיגו התרועעות²¹ הרבה²², ולא עוד אלא במכת חשך שלא קמו איש מתחתיו שלשה ימים, האיך התענו כולם ג' ימים, אלא ישראל שהיה אור במושבותם הושיטו להם מזון וכל</p> <p>ההכרחי. ובוה השיגו ישראל חן גדול בעיניהם.</p>
<p>אור החיים</p>	<p>מלבי"ם [ק"י] והיה לך לאות ולטוטפות כפר התבאר שקל מקום שבאו שני דברים בסדר אחד הסדר מעבב תמיד כמו שקמתי באילת השחר (כלל קכב), ואם כן ממה שכתוב ד' פעמים סדר הזה והקדים של יד לשל ראש מבאר שתפלין של יד לה משפט הקדמה, ואמר במדרש שיר השירים ולא נפקד ממנו איש שלא הקדים אתה מהם תפלין של ראש לתפלין של יד, כי צריך להקדים תפלין של יד שמונה הכנעת התאוות וכבישת היצר קדם לתפלין של ראש שמונה על המחשבה והעיון, כי כן סדר מלחמת</p>	<p>העמק דבר</p>

ובאו שתי מצוות תפלין של יד ושל ראש, כמו תורה שבכתב ושבעל פה. תורה שבכתב – כולה שמותיו של הקדוש ב"ה, והזוכה לעמוד עליהם מתקיים בו "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" (דברים כח, 161), כך הנושא תפלין של ראש נאמר בו "וראו כל עמי הארץ וגו'", כדאיתא בפרק הרואה (ברכות נו, א): תניא ר"א הגדול אומר, אלו תפלין שבראש {ומשמעות "טוטפות" – הוא תכשיט¹⁶² המורה על חשיבות האדם הנושאן}. וכמו¹⁶³ תורה שבע"פ שבחה הוא שיהא 'חמוקי ירכיך בסתר' כדאיתא במסכת מועד קטן (טז, א)¹⁶⁴, כך תפלין של יד הוא מכוסה.

ולפי זה הטעם הא דציותה תורה להקדים תפלין של יד לשל ראש משום דתחילה יש לשעבד הלב ואח"כ המוח, היינו תחלה הרצון ואח"כ השכל, כדאיתא בירושלמי ברכות סוף פ"א "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" – 'ליבא ועינא תרי סרסורי דעבירה נינהו, העין רואה והלב חומד' (עכ"ד), ואע"ג שהעין רואה תחילה, מ"מ ראייה ראשונה היא יכולה להיות פתאומית ואי אפשר להיות נזהר בה, אלא אזהרה היא שלא יהא הלב חומד ויוסיף להביט בעבירה, אלא יסיר עיניו מראות ברע, משום הכי יש לשעבד תחילה הלב.

היצר לכבש את האויב הפנימי ואמר כף ישא למרום עיניו אל קדוש ישראל, וכו' נשאו ראש אנשי המלחמה ולא נפקד מהם איש שהצליחו במלחמת היצר. ועין מה שפכתמי בנה בארץ בארץ והודה (ס"ו כו):

(טז) וְהָיָה לְאוֹת עַל יְדְכֶם וְגו'. רבתינו ז"ל (פנחות ל"ו) אָמְרוּ יְדְכֶם יָד כֶּהָ שֶׁהוּא יָד שְׂמָאל, וְצִרְיָךְ לְדַעַת מְדוּעַ לֹא בַחֵר ה' בְּיָד יָמִין לַעֲשׂוֹת בּוֹ הַמְצָנָה כִּי הוּא הַמְשַׁבֵּחַ, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ש"ס) לְהִיְתוֹ מִכּוֹן כְּגִגַּד הַלֵּב שֶׁבְצַד שְׂמָאל, וְדַבְרֵיהֶם אָמַת, אֲלֵא שֶׁנִּרְאָה לִי לְתַת טוֹב טַעַם כִּי הַפְּתוּב עֲצָמוֹ נָתַן טַעַם הַדְּבָר בְּמָה שֶׁפָּתַח כִּי בַחֲזֵק יָד, כִּי יֵשׁ לָךְ לְדַעַת כִּי הָאֲדוֹן בְּרוּךְ הוּא יֵשׁ בְּמַדוּתְיוֹ ב' בְּחִינּוֹת, הָא' תִּקְרָא יָד הַגְּדוּלָּה, וְהָא" תִּקְרָא יָד הַחֲזָקָה, הַיָּד הַגְּדוּלָּה הִיא צַד הַחֲסֵד וְהַטוֹב, וְהַיָּד הַחֲזָקָה הִיא הַגְּבוּרָה הַמְשַׁלֶּמֶת לַעוֹשֵׂה רָעָה כְּרַעְתּוֹ, וְהַיָּה בְּהוֹצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם נָטָה ה' יָד הַחֲזָקָה וְהִפָּה שׁוֹנְאִיו עֲשֵׂר מְכוֹת, אֲשֶׁר לָזָה גָּמַר אָמַר הָאֲדוֹן שֶׁתְּהִיָּה הַנְּחַת תְּפִלִּין בְּכַתִּיבַת זְכָרוֹן בְּיָד כֶּהָ שֶׁלָּנוּ שֶׁהִיא דְגַמַּת יָד הַחֲזָקָה הַמּוֹצִיָּאָה אוֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְזֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב כָּאֵן כִּי בַחֲזֵק יָד וְנִכּוֹן. וְהַגַּם שֶׁמְצִינּוּ שֶׁאָמַר בְּהַרְבֵּה פְעָמִים יָד הַגְּדוּלָּה זֹו הַסְּכַמַּת מְדַת הַרְחָמִים לְמַדַּת הַדִּין אֲבָל עָקַר הַמְשַׁפֵּט יָד הַחֲזָקָה יִתְכַנֵּה:

עיקר תפקיד כל המכות היה ללמד לפרעה ולעמו כי יש במציאות אלוה, המשגיח ומעניש
וטעם כלל הודעה זו לפרעה, אחרי שידענו מן המקראות כי מכת בכורות לבדה היתה
מיועדת ממנו ית' להוציא בה את ישראל לחירות, וכל המכות הקודמות לה לא באו עליו

כי אם להכירם [להביאם לידי הכרה] ולהביאם לידיעות האמיתיות הכוללות, להודות במציאות
המהוה-כל ית', שמלכותו מושלת גם בארץ, והאדם מחוייב להכנע ולשמוע בקול דברי ה'.
ולסיבה זו קרא הוא ית' את כל המכות האלה בשם "אותותי", רוצה לומר ראיות המורות
עלי (אויף מיך בעציהענדע בעווייז-גרינדע) כמו שכתבנו למעלה (פסוק א, ד"ה כי אני הכבדתי). ולהיות
שבכל ההתראות התחיל משה בדבורו אל פרעה ואמר "שלח את בני ויעבדני" (לעיל ד, כג)
"כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני" וגו' (לעיל י, ד), מזה טעה פרעה לחשוב כי כל
עיקר המכוון במכות אינו כי אם להוציא את בני ישראל מארצו, ואף שהזכיר לו בכל פעם
גם המכוון האמתי מן המכה שהיא באה להכירו [לתת לו הכרה] ולהודיעו האמתיות באמונת
בורא עולם והנהגתו, בְּאָמְרוּ אֵלָיו "בזאת תדע כי אני ה'" (לעיל ז, יז), "למען תדע כי אני
ה' בקרב הארץ" (לעיל ח, יח), "כי אין כמוני" (לעיל ט, יד), בכל זאת חשב פרעה שאין זה
עיקר המכוון, כי אם בשלחו את העם לחפשי לבד הפיק רצון אלהים, אף אם לא יודע
האמתיות. לכן רצה הוא ית' שיודיע משה לפרעה טעות מחשבתו בזה, ולהודיעו כי עיקר
המכוון במכות אינו להוציא בם את ישראל לחירות אבל להיותן אותות וראיות שיכירו
וידעו כי יש אלהים בארץ וכדומה מאמתיות. זהו לדעתי המכוון במקראות אלה.

מה התועלת בהשחתת אלילי עץ ואבן?

אלהי מצרים. הרא"ש (בספרו: "מעשי ה' - מעשי מצרים", פרק טז) התעורר על פירוש המפרשים
מה זה התועלת ברקבון העץ ובהמסת המתכות? הלזה יקרא שפטים? וגם למה ילקו צבאי
מרום, האם בעד עובדי שמש ילקה השמש? א"כ בעובדי הגלגלים היה ראוי שילקו הגלגלים.
לכן פירש לפי הנודע שהיה הטֵלָה לבד אלוהיהם, וכל מי שהיה נולד בתחלת כניסת השמש
ב[מזל] טֵלָה היו מחזיקים אותם לאלוה אנ לקדוש, והיו קוראים אותם בלשונם "מזל טלה".
ובאותם אנשים נעשו השפטים כמו בבכורות, ע"כ דבריו. וכן איתא ברעיא מהימנא (פנחס רנא,
א) "רעמסס וההיא ארעא אפרישו לדחלן דילהון לרעיא ולמיהך בכל ענוגין דעלמא וכל מצראי
חשיבו לאינן דרעין לדחליהון כדחליהון וכו'. הה"ד 'ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים', כד
מטעיין לברייתא ועבדין גרמייהו אלוהות" [עכ"ל]. ובמכילתא דרשב"י (שמות ז, א) "ונעו אלילי
מצרים מפניו, אלילי מצרים לאו על אבנין ואעין אתמר, אלא על אינן פולחנין תתאין
דלהון" [עכ"ל]. ויתורגם "אלהי מצרים" (דיא פערגאָטטערטען מצרימ'ס) רוצה לומר האנשים
שעשאו לאלהים.